

Om Gunnar Myrdals fattigdomsanalys

ARNE BIGSTEN

RECENSION

Mats Lundahl: *The Dynamics of Poverty: Circular, Cumulative Causation, Value Judgements, Institutions and Social Engineering in the World of Gunnar Myrdal*, Palgrave Macmillan, 2021, ISBN 10-303-0-73346-7, s 216.

Gunnar Myrdal är en av de mest framstående och inflytelserika samhällsvetenskapliga forskare som Sverige haft. Han var dessutom mycket aktiv som samhällsdebattör i Sverige och internationellt. Han fick "Nobelpriset" i ekonomi 1974.

I en ny bok gör den produktive Mats Lundahl en intressant genomgång av metodologiska aspekter av Myrdals forskargärning. I introduktionskapitlet pekar Lundahl på att en del av Myrdals tänkande grundlades redan på gymnasiet, där han hade flera framstående lärare. Sina universitetsstudier inledde han med att studera juridik, där han tog en examen 1923. Redan 1919 träffade han dock sin blivande fru, Alva, som satte Cassels bok *Theoretische Sozialökonomie* (1918) i händerna på honom och uppmanade honom att studera nationalekonomi i stället. Han följde rådet och doktorerade i ämnet 1927.

I kapitel 1 ges en snabbskiss över Myrdals liv och karriär, som innehöll både forskning och engagerat arbete för att reformera samhället. Han blev medlem av det Socialdemokratiska partiet 1931. 1933 blev han professor och publicerade verken *Konjunktur och offentlig hushållning* (Myrdal 1933) och *Finanspolitikens ekonomiska verkningar* (Myrdal 1934), som lade grunden till den aktiva svenska finanspolitiken. År 1934 publicerade paret Myrdal boken *Kris i befolkningsfrågan* (1934), som blev mycket diskuterad. I slutet av 1930-talet flyttade familjen Myrdal till USA, där Myrdal gjorde sin stora studie av den amerikanska rasfrågan. Boken *An American Dilemma* (Myrdal 1944) är

enligt Lundahl Myrdals främsta verk.

Väl åter i Sverige deltog Myrdal i ett antal kommissioner för att få igång handeln och för att förhindra en depression i Sverige efter kriget. Efter ett par år som handelsminister blev han 1947 chef för FN:s *Economic Commission for Europe* i Geneve. Under det decennium som han var där skrev han parallellt om fattigdom och ojämlikhet. Efter att han lämnat FN ägande han sig åt fattigdomen i södra Asien och efter ett decennium publicerade han den monumentala boken *Asian Drama* (Myrdal 1968), som sedan följdes upp av boken *The Challenge of World Poverty* (Myrdal 1970).

År 1974 fick Myrdal ekonomipriset till Alfred Nobels minne (tillsammans med antagonisten och marknadsliberalen Hayek). Under sina senare år blev han alltmer kritisk mot samhällsutvecklingen. Han vände sig mot det som såg som en tilltagande byråkratisering av välfärdsstaten och ineffektivitet i utvecklingsbiståndet. Lundahl konstaterar att Myrdal inte förutsåg den utveckling som skulle komma att bana väg för fattigdomsminskning i fattiga länder i form av ökande internationell handel, mer effektiva stater och lägre befolkningstillväxt.

Resten av boken handlar om Myrdals metodologi för att studera fattigdom och socialpolitik. Hans analyser vilade på fem metodologiska grundpelare. De två första var principen om cirkulär, kumulativ verkan och tesen att analysen måste vara dynamisk. Den tredje pelaren var att analysen måste göras inom en institutionell ram. De två sista pelarna var kravet på explicita värderingar och behovet av social ingenjörskonst. Myrdal misstrodde marknaderna och argumenterade för mer planering.

Kapitel 2 behandlar Myrdals (1927) avhandling om prisbildning, där han kritiserar den statiska neoklassiska pristeorin. Han försöker introducera dynamik, förväntningar och laggar i

Arne Bigsten är professor emeritus i utvecklings ekonomi vid Göteborgs universitet. Han har forskat om fattigdom, inkomstfördelning, handel, industriell utveckling, bistånd och institutionella reformer.

modellen. Senare tog han diskussionen om dynamik vidare och började använda Wicksells begrepp kumulativ kausalitet.

I sin bok *Vetenskap och politik i nationalekonomi* (Myrdal 1930) diskuterade Myrdal problemet med objektivitet i samhällsvetenskaperna och hur man som vetenskapsman bör förhålla sig till detta. Han menade att det var utopiskt att tänka sig en värderingsfri politisk ekonomi. Han kom fram till att man borde vara öppen och explicit när det gällde de egna värderingarna.

Myrdal hade under sina resor i USA upprörts av fattigdomen och ojämlikheten under depressionen och drog slutsatsen att det krävdes ekonomisk-politiska motåtgärder. Båda makarna Myrdal ägnade en stor del åt 1930-talet till att argumentera för aktiva politiska åtgärder för att skapa ett bättre och rättvisare samhälle. År 1936 kom Myrdal in i riksdagen för Socialdemokraterna och han kom att delta i kommissioner om finanspolitik, befolkning, jordbruk och socialpolitik. Han var mycket flitig!

Kapitel 3 behandlar befolkningsfrågan. Paret Myrdals bok *Kris i befolkningsfrågan* (Myrdal och Myrdal 1934) skapade en animerad debatt och boken har blivit ifrågasatt eftersom det finns referenser till dåtidens rasbiologiska teorier. Icke desto mindre blev den debatt som boken initierade av stor betydelse för utvecklingen av den svenska välfärdsstaten. Utgångspunkten var en diskussion om de låga födelsetalen och om risken för en krympande befolkning och de problem som det kunde innebära. Myrdals förslag en rad sociala reformer som skulle kunna förhindra denna utveckling. De pekade på att det var väsentligt att familjer hade en viss grundtrygghet för att de skulle våga skaffa flera barn. De föreslog att man skulle genomföra sociala reformer som stöttar barnrika familjer och inkomstöverföringar till familjer med många barn. Myrdals diskuterade

även reformer gällande t ex bostäder, hälsovård och utbildning.

Lundahl diskuterar olika forskares synpunkter på hur väsentlig paret Myrdals bok var för utvecklingen av den svenska välfärdsstaten. Han drar slutsatsen att det är orimligt att hävda att den utveckling som socialpolitiken hade under 1930-talet och framöver hade blivit densamma utan Myrdals insatser. Diskussionen av befolkningsfrågan blev en startpunkt för decennier av sociala reformer.

I slutet av kapitlet diskuteras Gunnar Myrdals utveckling från en mer konventionell ekonom till en ekonom med en institutionell ansats. Myrdal kom till slutsatsen att när man studerar samhället så behöver man ta hänsyn till alla variabler som ingår och som påverkar varandra. Myrdal tyckte inte man kunde studera t ex ojämlikhet utan att bredda diskussionen till alla mänskliga relationer. Han tyckte inte att det fanns ekonomiska, sociologiska eller psykologiska problem utan enbart problem.

Myrdal kom tidigt fram till att alla samhällen utvecklar någon form av institutioner och regler för att etablera ordning, förutsägbarhet och flexibilitet. Reglerna kan vara formella eller informella. De formella reglerna etablerar rättigheter och skyldigheter för individerna och staten liksom äganderätts-system inom vilka de ekonomiska relationerna kan äga rum. De informella reglerna – attityder och åsikter – ger en bas för etablerandet av de formella reglerna genom att ge uttryck för medborgarnas åsikter om de villkor som bör råda i samhället. Man kan konstatera att Myrdal mycket tidigt tänkte i banor som har varit högaktuella på senare tid. En orsak till att dessa idéer inte blev en del i huvudfåran redan på Myrdals tid skulle kunna vara att Myrdal inte presenterade dem i lika välformulerade modeller som sentida forskare gjort.

Kapitel 4 ägnas åt *An American*

Dilemma (Myrdal 1944). Boken var på 1 500 sidor och handlar om de svartas position i det amerikanska samhället och om relationerna mellan svarta och vita. Boken skrevs på uppdrag av Carnegie Corporation i New York. Myrdal drog samman en stor grupp av forskare för att arbeta på olika teman. Han kontrasterade situationen för de svarta i USA med de värderingar eller trossatser som ansågs ligga till grund för det amerikanska samhället. Dessa betonade rättvisa och allas lika värde. Behandlingen av de svarta stod i bjärt kontrast till dessa trossatser. Myrdals argument i boken baserades explicit på ett moraliskt ställningstagande mot orättvisorna. Myrdal tar alltså ställning på basis av sina värderingar, som han hävdar att man bör göra som samhällsforskare.

Den modell som Myrdal arbetar efter i boken är en med cirkulär kumulativ kausalitet. Han identifierade faktorer som påverkade varandra cirkulärt så att de svarta hölls kvar i botten av samhället. Myrdal beskriver en process där vita åsikter och diskriminering gör att de svarta hamnar i dåliga förhållanden och dessa bekräftar sen i nästa steg de vitas syn på de svarta, vilket i sin tur leder till ytterligare diskriminering. Om man kan ge systemet en knuff åt andra hållet så kan den cirkulära processen i stället bli en kraft för en gradvis förbättring för de svarta. Myrdal menade att man måste se på hela det sociala systemet innefattade fördelningen av makt och ekonomisk, social och politisk stratifiering, liksom institutioner och attityder. Detta system påverkas också av exogena faktorer och politiska åtgärder. Eftersom Myrdal var en optimistisk samhällsingenjör ansåg han att det var möjligt att åstadkomma förbättringar. Han såg problemet som ett vitt problem, ett rasdiskrimineringsproblem. Det vita Amerika levde inte upp till sina trossatser (*the American Creed*). Studien hade ett enormt genomslag och lämnade avtryck i lagstift-

ningen mot rasförtryck och i kampen för mänskliga rättigheter i USA.

Kapitel 5 handlar om Myrdals analyser från 1950-talet av den internationella dimensionen av fattigdom (Myrdal 1956a, 1956b, 1957). Han diskuterade orsakerna till att de underutvecklade länderna sackade efter. Han menade att de led av sparandebrist samtidigt som det de behövde var stora investeringar i infrastruktur. Detta var en vanlig ståndpunkt, som även var utgångspunkten för den biståndsverksamhet som började byggas upp. Myrdal var skeptisk mot den gängse handelsteorins användbarhet, eftersom den antog en rörelse mot jämvikt. Myrdals uppfattning var att det i verkligheten snarare var en rörelse bort från jämvikt. Han såg inte handeln som en väg ut ur underutvecklingen. Myrdal fann att de fattiga länderna hade en svag förhandlingsposition och argumenterade t o m för en världsregering som skulle kunna bidra till internationell utjämning. Liksom andra utvecklingsekonomer vid denna tid argumenterade han för begränsning av import av konsumtionsvaror och uppfostringstullar i u-länderna.

Myrdals ståndpunkter från denna tid har utsatts för betydande (välförtjänt) kritik från utvecklingsekonomer. Många har tyckt att han gick för lång i sin kritik av marknaderna och i sin skepsis mot internationell handel. Många var kritiska mot Myrdals åsikt att u-ländernas ekonomiska agenter reagerade svagt på incitament och att marknaderna därför var oflexibla. Det empiriska underlaget för hans svepande kritik saknades i stor utsträckning. P T Bauer menade vidare att Myrdals påstående om att alla ekonomiska begrepp är värdeladdade och därför inte objektiva var fel. Begrepp som alternativkostnad, efterfrågan, utbud, export, import osv är inte värdeladdade. Bauer var också kritisk mot begreppet cirkulär kumulativ kausalitet, då han menade att det gjorde

det omöjligt att bryta fattigdomen utan insatser utifrån. Han menade att detta stred mot de historiska erfarenheterna.

I kapitel 6 diskuteras *Asian Drama* (Myrdal 1968), Myrdals sista stora arbete (på 2 250 sidor), som analyserade fattigdomen i södra Asien. Boken var kulmen på Myrdals arbete med att analysera fattigdom och var Myrdals mest omfattande institutionella analys. I boken fick han tillfälle att applicera alla sina metodologiska teser.

Boken hade sex delar, nämligen politiska problem, ekonomiska realiteter, planering, arbetskraftsanvändning, befolkningsstorlek och befolkningskvalitet. Den innehåller dessutom 16 appendix där Myrdal diskuterar olika metodologiska frågor och för fram sin kritik mot den konventionella utvecklingskonomin.

När det gällde ekonomins tillstånd identifierade han sex interrelaterade faktorer, nämligen output och inkomster, produktionsvillkor, levnadsvillkor, attityder till liv och arbete, institutioner och slutligen politik. Med utveckling menade han en rörelse uppåt av hela systemet. I sina tidigare verk argumenterade han för att onda cirklar förde systemet nedåt, medan goda cirklar förde det uppåt. I södra Asien ser han i stället ett system där olika faktorer låser varandra och håller kvar systemet på en jämvikt på en låg nivå – ett slags fattigdomsfälla. Frågan han ställde var vad som krävdes för att bryta stagnationen. Hans svar var att det krävdes planering! Han argumenterade för en Stor Knuff (*Big Push*) för att systemet skulle kunna övervinna de krafter som höll det tillbaka. Svårigheten var att den stat som skulle ta ansvar för detta var en ”mjuk stat”, dvs en som inte hade förmågan att genomdriva reformer på ett effektivt sätt.

I de olika huvuddelarna analyserar Myrdal sedan klassiska utvecklingsproblem. Han diskuterar underutnyttjandet av arbetskraften, svårigheterna

att industrialisera ekonomierna, betydelsen av traditionella kontra moderna sektorer och behovet att modernisera jordbruket där de flesta var verksamma. Han menade att det krävdes radikala reformer för att lyfta jordbruket, men hans slutsats var att detta skulle bli svårt i de mjuka stater som det handlade om. Myrdal var pessimistisk, alltför pessimistisk kan man konstatera drygt 50 år senare.

Myrdal var orolig för takten i befolkningstillväxten och argumenterade för en så radikal befolkningskontrollspolitik som möjligt. Han drev också frågorna om att höja kvaliteten på befolkningen genom utbildning och hälsovård för alla. Mycket av diskussionerna är intressanta men kanske inte så originella. Det originella är snarast att han försöker ta ett totalgrepp över hela samhällssystemet. Detta har dock en kostnad i termer av att det blir svårt att göra precisa analyser.

Myrdal tyckte inte att han gjort tillräckligt mycket av policyanalys i sin bok, så två år senare publicerade han en bok till, *The Challenge of World Poverty* (Myrdal 1970) där han drar policy-slutsatserna. Han diskuterar politik för jordbruk, befolkning, utbildning, den mjuka staten samt vad som bör göras i de rika länderna för att de fattiga länderna ska få förbättringar. Det handlar om bättre villkor för u-ländernas handel och bistånd. Myrdal menade att det senare bör kanaliseras via de internationella organisationerna för att det ska bli mindre utrymme för nationell egoism. Han framhåller Sverige som ett föredöme med en moralisk grund för politiken.

I kapitel 7 går Lundahl igenom reaktionerna på *Asian Drama* i Väst. De första recensionerna var mestadels positiva, även om de flesta hade några kritiska synpunkter på det stora verket. Huvudattacken kom från P T Bauer, som var kritisk mot i stort sett allt! Han representerade den mest marknadsliberala sidan inom den utvecklingskon-

miska forskningen och var starkt kritisk mot både planering och omfördelningspolitik. Han anklagade dessutom Myrdal för att vara en totalitär apologet för bolsjevikerna, leninistisk nationalekonomi, nazibiologi samt för intellektuell ohederlighet. Man blir minst sagt förvånad över många av de Bauer-citat som Lundahl plockat fram. Trots allt var mottagandet av boken i Väst i huvudsak positivt.

Kapitel 8 ägnas åt den radikala kritiken och reaktioner från Asien. Lundahl redovisar först vad ett par ryska ekonomer tycker. De är mycket kritiska mot Myrdals syn på marxistisk analys och på utvecklingsfrågor i allmänhet. De menar att Myrdal borde fokuserat på valet mellan en kapitalistisk och en icke-kapitalistisk ekonomisk strategi. Genom att kritisera marxistiska ansatser har han i stället gynnat de reaktionära krafterna! De var uppenbarligen inte överens med P T Bauer om Myrdals syn. Västerländska radikaler som Maurice Dobb, Andre Gunder Frank och Joan Robinson var också kritiska. De ansåg att Myrdal underskattade betydelsen av kolonialismen. Detsamma gällde nordiska radikala kritiker som Lars Rudebeck. Mottagandet i Södra Asien var mer blandat om än något mera kritiskt än i Väst. Hur som helst, konstaterar Lundahl, kände alla den tidens utvecklingsforskare att de behövde förhålla sig till boken på något sätt.

Kapitlet avslutas med en genomgång av kommentarer från de senaste åren. Ett genomgående drag i dessa är att man kontrasterar Myrdals pessimism mot den framgångsrika utveckling som kom till stånd. Många länder har faktiskt lyckats producera för världsmarknaden, förbättrat politiken och institutionerna.

Bokens slutkapitel handlar om tiden efter *Asian Drama*. Myrdal är besviken på utvecklingen i USA men han är fortfarande optimistisk på grund av de amerikanska trossatserna. När det gäller In-

diens utveckling är han mer vacklande.

Utvecklingsbiståndet var huvudtemat i hans Nobelföreläsning (Myrdal 1975). Han vidhöll att det behövde baseras på humanistisk solidaritet och han ansåg att behovet av bistånd ökat. Han blev gradvis allt mer skeptisk mot de internationella organisationerna som han tyckte var ineffektiva. Han kom så småningom också till slutsatsen att de mjuka staterna inte skulle få hantera biståndspengarna själva, utan det var bättre att kanalisera pengarna via frivilligorganisationer.

Myrdal var under 1980-talet pessimistisk och ansåg att massfattigdomen ökade nästan överallt, men han överdrev eländet i u-länderna. Utvecklingen hade vänt på flera håll. Han fick också kritik för sin negativa syn på handelns möjligheter att lyfta de fattiga länderna. Myrdal gjorde en del svepande uttalanden som var dåligt underbyggda. Myrdal förblev dock trogen sina ideal, speciellt vad gällde behovet av ökad jämlikhet.

Lundahl avslutar boken med en värdering av Myrdals arbete och då i synnerhet hans metod för att analysera fattigdomens orsaker och mekanismer och recept för att lösa problemen. Hans metoder hade utvecklats under hans liv och kom till sin fulla applicering i *Asian Drama*. Lundahl menar att Myrdals betoning av behovet av dynamisk analys i bred mening fortfarande är relevant. Utvecklingsekonomi handlar ju i grunden om förändring över tiden. Principen om cirkulär kumulativ kausalitet används knappast i dag. Lundahl beklagar detta och menar att metoden skulle kunna vara relevant för att analysera läget i länder som Venezuela, Somalia eller Nordkorea. Vad gäller värdepremisserna så menar Lundahl att Myrdal misslyckades med att övertyga utvecklingsekonomer om att de borde uppge dem. Lundahl menar dock att diskussionen har bidragit till att forskare blivit mer medvetna om behovet av att tänka

kritiskt om sina utgångspunkter, speciellt när det gäller normativ ekonomisk analys. När det gäller att social ingenjörskonst behövs för att minska fattigdomen finns det ingen bred enighet, men uppenbarligen behöver staten ingripa på något sätt för att stödja tillväxt och fattigdomsminskning. Den tes som har klarat sig bäst från tidens tand, enligt Lundahl, är kravet på institutionell analys. Myrdal var med sin diskussion om mjuka stater en pionjär när det gällde analys av staten och bestämningen av dess politik. Denna fråga har sedan tagits vidare av t ex Douglass North och Mancur Olsson. Institutioner och samhällsstyrning är numera centrala element i analys av ekonomisk utveckling.

Lundahls slutsats är att Myrdal fortfarande är värd att läsa, men inte för hans prediktioner. Man bör vara medveten om att Myrdal var en bildstormande innovatör som försökte förstå världen och dess utveckling. Man kan uppskatta hans idéer även om man inte bör ta dem bokstavligen.

Mats Lundahls bok om Gunnar Myrdal är väl värd att läsa. Den ger en koncis beskrivning av Myrdals liv som forskare och genom att följa hans karriär så får man också en bra bild av hur diskussionen har förändrats när det gäller utveckling och fattigdom. Boken gör en gedigen genomgång av hur Myrdal analyserat fattigdom i Sverige, USA, södra Asien och internationellt. Man får en genomgång av hur Myrdals tänkande utvecklats under resan och om hur hans inflytande har varit.

Man kan kontrastera Myrdals metoder med de som dominerar utvecklingsökonomi liksom nationalekonomi i allmänhet i dag. I många avseenden är forskningen nu mer avancerad vad gäller teorier, metoder och datatillgång. Men kanske något ändå har gått förlorat sedan Myrdals tid när det gäller viljan att angripa de stora och fundamentala frågorna och att ytterst försöka bidra till

att skapa en bättre värld. Mycket utvecklingsforskning är i dag smal och precis, men ibland kanske frågorna inte är så intressanta. Å andra sidan så finns det fortfarande tunga ekonomer som ställer de stora frågorna. Daron Acemoglus analys om institutioner och långsiktig utveckling skulle säkert ha uppskattats av Myrdal. Det är väl bara en tidsfråga innan han får Nobelpriset i ekonomi! Orsaken till att tidigare forskare som Myrdal hamnat lite i bakvattnet är inte att de inte hade bra idéer om ekonomisk utveckling, utan snarare att de inte lyckades formulera sina teorier lika stringent som nutida forskare gör. Men dessa står trots allt på föregångarnas axlar. Gunnar Myrdal var en beundransvärd samhällsforskare!

REFERENSER

Cassel, G (1918), *Theoretische Sozialökonomie*, C F Winter, Leipzig.

Myrdal, A och G Myrdal (1934), *Kris i befolkningsfrågan*, Albert Bonniers förlag, Stockholm.

Myrdal, G (1927), *Prisbildningsproblemet och föränderligheten*, Almqvist & Wiksells förlag, Uppsala och Stockholm.

Myrdal, G (1930), *Vetenskap och politik i nationalekonomien*, P A Norstedts & Söners förlag, Stockholm.

Myrdal, G (1933), *Konjunktur och offentligushållning – en utredning*, Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm.

Myrdal, G (1934), *Finanspolitikens ekonomiska verkningar*, Kungl. Boktryckeriet, P A Norstedt & Söner, Stockholm.

Myrdal, G (med assistans av Richard Sterner och Arnold Rose) (1944), *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy*, Harper & Brothers Publishers, New York och London.

Myrdal, G (1956a), *An International Economy: Problems and Prospects*, Harper & Brothers Publishers, New York.

Myrdal, G (1956b), *Development and Underdevelopment: A Note on the Mechanism of National and International Economic Inequality*, National Bank of Egypt, Kairo.

Myrdal, G (1957), *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, Gerald Duckworth & Co, London.

Myrdal, G (1968), *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*, The Twentieth Century Fund, New York.

Myrdal, G (1970), *The Challenge of World Poverty: A World Anti-poverty Program in Outline*, Pantheon Books, New York.

Myrdal, G (1975), "The Equality Issue in World Development", *Swedish Journal of Economics*, vol 77, s 413-432.